

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Rytterskolen

Medlemsblad for

KARLEBO LOKALHISTORISKE FORENING

www.lokalhistoriske-forening.dk

13. årgang nr. 1 - Forår 2019

Karlebo Lokalhistoriske Forenings medlemsblad, 'Rytterskolen' udkommer 4 gange årligt og udsendes til bl.a. foreningens medlemmer.

www.lokalhistoriske-forening.dk

INDHOLDSFORTEGNELSE

- S. 3: Formanden har ordet**
- S. 4: Kulturudvalgsformand Ulla Hardy-Hansens tale ved åbningen af museets særudstilling d. 2. marts.**
- S. 6: Fra museets gemmer.**
- S. 8: Radioforedrag af lærer Kresten Jakobsen om Nordsjælland, Søernes, Skovenes og Slottenes Land.**
- S. 14: Besøg af biskoppen 3, 4 og 5.**
- S. 22: Kommende arrangementer**
- S. 24: Særhæfte om Møllerne i Fredensborg kommune.**
- S. 24: Foreningens bestyrelse.**

Forsidefoto:

Fra museets særudstilling.

Foto: jec

Redaktør: Flemming Jappsen – Holtebakken 49 -2990 Nivå

Tlf.: 5124 5338 – fl.jappsen@gmail.com

Layout/grafik: Jens Erik. Christiansen – Åtoften 131, 2990 Nivå

Tlf.: 4914 0397 – jensec2990@gmail.com

Tryk: 550 eksemplarer, ISSN:1904-853X

Deadline for næste udgave af medlemsbladet er 3. juni 2019

Materiale til redaktøren modtages gerne elektronisk.

Eftertryk er tilladt efter aftale med redaktøren.

Formanden har ordet

Kvindeliv - fra ildsted til komfur.

Sådan har vi valgt at kalde årets særudstilling på Fredensborg Museum i Avderød. Sidste års særudstilling havde temaet ”Landsbyens håndværkere”. Som med den nye udstilling var vi helt overvejende tilbage i tiden før 1900-tallet. Og desuden befandt vi os i det, vi kunne kalde for mandens univers.

Derfor var det egentlig oplagt at vende sig mod det, der i den tilsvarende periode havde været kvindens univers. Arbejdets betingelser afspejler jo både de herskende teknologiske og økonomiske samt også de kulturelle vilkår, der er gældende i den pågældende periode.

Når man går rundt og ser udstillingen, præsenteres man ikke blot for nogle genstande, der slet ikke anvendes i dag. Genstandene viser også de arbejdsbetingelser, og dermed de vilkår, vore formødre engang, for mange år siden, var tvunget til at leve deres liv under. Tilbage står indtrykket af et utroligt hårdt arbejdsliv, der begyndte fra tidlig morgen til sen aften. Men det, der nok imponerer mest, er at udstillingen viser en helt fantastisk kvindelig dygtighed. Kvinderne var simpelthen det, vi kunne kalde ”multihåndværkere” eller ”tusindkunstnere”.

Ikke blot måtte de være kokke og lave maden samt gøre rent, men også hjælpe mændene med deres gøremål, såsom at høste og malke osv. De måtte være lysestøbere, så man kunne se om aftenen. De måtte være mejerister og lave smør og ost. De måtte være bryggere og lave det daglige og uundværlige øl samt meget andet.

Det er vort håb, at denne udstilling ikke blot må vække til eftertanke, men også til beundring for vore tip-tip-tip- også videre- oldemødre, for det fortjener de. Men især til en større forståelse af denne historiske periode og de menneskelige vilkår, der var herskende.

Med venlig lokalhistorisk hilsen
Niels Storgaard Simonsen
Formand

Kvindearbejde i 1800-tallet.

Kulturudvalgsformand Ulla Hardy Hansens tale
ved åbningen af Fredensborg Museums særudstilling

2. marts 2019

Velkommen til Fredensborgs Museums særudstilling her i et fra morgenstunden noget omtåget Avderød. Det aktuelle lokale klima, vejret, har i sandhed forstået at sætte en passende scene for museets tema – ”Kvindearbejde i 1800-tallet”. Det er dage som denne, der kan give det moderne menneske et ”flash-back” til fortiden. De moderne faciliteter er væk – mobilmaster og vejbaner indhyllet, skjult i en sej, ugenomsigtig tåge. Scenariet er både et billede på de menneskelige vilkår i fortiden, men også på historikerens. Der skal higes og søges – for mennesket i fortiden efter muligheder for at overleve - for historikeren i nutiden for at beskrive og tolke disse bestræbelser. Ikke for at finde sandheden, men for at give et bud på den.

Tiden hungrer virkelig efter nyt, kulturelt blod i det noget snævre og stivnede åresystem.

Hjertet fejler ikke noget, og det har vores museum som sædvanligt med elegance og engagement formået at tilføre.... også denne gang.

Fortidens – også den nære - historie har med få undtagelser hidtil været ”mandens historie” – skrevet af mænd og med fokus på manden – ikke usand, men voldsomt ufacetteret. Udstillingen her viser – dokumenterer – med al mulig tydelighed, at kvindens rolle har været af afgørende betydning for vores lokalsamfunds overlevelse. Vores bidrag har naturligvis ikke indskrænket sig til kun at føde børn sætte mad på bordet!

Landbruget var i 1800 tallet stadig det væsentligste erhverv i Danmark og vores nærområde var i høj grad ingen undtagelse. Udstillingen viser til overflod, hvor stor en rolle kvinderne har deltaget -- slidt fysisk og gjort sig gældende – både i hjemmet

og på marken. Samtidig ser vi, hvordan kvinderne også deltog i Øresundsfiskernes hårde tilværelse ved at ordne garn og net, og foretage daglange vandringer mod hovedstaden for at afsætte fangsten. En tankevækkende kontrast til kystbanens og motorvejens ”susen forbi”.

”Indenlands” ved Esrum sø blomstrede en række småvirksomheder op i form af udendørs vaskerier, der leverede til det lokale slot og hovedstadens borgerskab. Vores første eksempel på ”enkeltkvindevirksomheder”

Perioden var kendetegnet af den begyndende industrialisering – her hos naturligt betinget af is-

tidens ler og hovedstadens nærhed var det teglværkerne, der skød op og tiltrak den kvindelige arbejdskraft.

Hvis nogen – jeg tror det dog ikke – skulle have været i tvivl om kvindens rolle i 1800-tallets lokale samfundsudvikling, så må dagens udstilling her kunne skabe klarsyn. Vi var også med dengang!

Så tak til museet for jeres bidrag, der får tågen til at lette.

Og til de besøgende: Giv jer rigtig god tid til suge til jer. Her er virkelig stof til mental perspektivering af nutidens - dagens Fredensborg kommune!

Tak

Fra museets særudstilling.

Foto: jec

Fra museets gemmer

Tekst: Henrik Teileskov

Foto: stillet til rådighed af Inger Barker Jørgensen

Et billede på museet

I trapperummet på museet i Avderød hænger der blandt udstillede genstande, malerier og forskellige tekster et fotografi af lærer Kristian Jakobsen.

Han blev født i Skagen. Fra 1923 underviste han de lokale børn i Avderød i den nybyggede skolebygning, der var blevet opført øst for Rytterskolen. Samtidig blev Rytterskolen indrettet som privatbolig for Kristian Jakobsen og hans familie.

Kristian Jakobsen var en af pionererne ved udviklingen af Danmarks Skoleradio. Han leverede således i perioden 1938 til 1944 en lang række manuskripter om forskellige både historiske og topografiske emner. Der var f.eks. tale om Oldtiden, Vikingetiden, slotte og natur i Nordsjælland, Københavns og Skagens historie og udvikling samt om den barske natur i Vestjylland. Han læste også selv

de enkelte manuskripter op i radioen. Det må have været spændende for eleverne på denne måde at høre deres egen lærers stemme i radioen.

Til udsendelserne blev der udarbejdet billedhæfter, der yderligere skulle styrke oplevelsen og indlæringen. Dette nye radiomedie blev et vigtigt undervisningstilbud for landets læ-

rere, der på denne måde fik mulighed for at levendegøre undervisningen.

Skoleradio i Danmark

Fra 1926 begyndte forløberen for Danmarks Radio, Statsradiofonien (1925 – 1959), at udsende udsendelser til brug i landets skoler. Der var tale om direkte udsendelser, så eleverne måtte på udsendelsestidspunktet være parate i landets skolestuer. Idéen havde Statsradiofonien hentet i England hos BBC. Der blev udsendt en lang række udsendelser helt frem til 1944, hvor den tyske besættelsesmagts censur stoppede dem.

Måske var nogle af udsendelserne blevet for dansk nationale!

Efter befrielsen kunne man i 1947 reetablere tjenesten nu med en mere fast struktur. Udbredelsen øgedes yderligere, efterhånden som båndoptageren fandt vej ind i de danske skoler. I 1968 oprettede DR en decideret undervisningsafdeling, der efterhånden også producerede skole-tv. Undervisningsafdelingen blev nedlagt i 1988.

Kristian Jakobsens datter, Inger Barker Jørgensen, har renskrevet de mange manuskripter. De er for nylig blevet udgivet af foreningen i et hæfte.

Lærer Kristian Jakobsen i dagligstuen på Rytterskolen

Her følger en lille appetitvækker fra udsendelsen om Nordsjælland.

Nordsjælland, Søernes, Skovenes og Slot- tenes Land.

Vi maa først orientere os lidt paa Kortet! Nordsjælland – ved det Navn nævner man gerne den pæne, regelmæssige Halvø, der strækker sig Nord paa fra Linjen København-Roskilde. Den ligger der med Udsigt mod Øst til Skaane over det smilende Øresund, mod Nord til Kullens blaa-nende Bjergkæde over det friske Kattegat, og mod Vest til Horns Herreds Bøgeskove over den smalle Roskilde Fjord. I hvert Hjørne ligger der en Købstad: Kæmpebyen København, Helsingør med Kronborg, Frederiksværk med Krudtfabrikken og Roskilde med sin Domkirke. Desuden er der Frederikssund midt for Roskilde Fjord, og Hillerød lige midt i det hele. Nu er der jo et Land, der hedder de 1000 Søers Land. I ved nok, hvad det er for et. Ellers vilde det navn have passet godt paa Nordsjælland. Paa Kortet kan vi se de største af Søerne. Den nordligste, og den største af dem, er Arre Sø. Igennem Frederiksværk har man gravet et Udløb fra den til Roskilde Fjord. Det var det Udløb, der i tidligere Tid leverede Drivkraften til Krudtmøllen. I

gamle Dage var Arre Sø en Fjord, der Nord fra skar sig ind i Nordsjælland, men Sandflugt afspærrede i det 16. og 17. Aarhundrede Fjordens inderste Del, saa den blev til en Sø.

Omtrent midt i Landet ligger Esrum Sø, 20 km. lang, 3-4 km. bred; lang, smal og dyb, næsten helt omgivet af Skove: Grib Skov mod Øst og Fredensborg Slotshave mod Vest. Den ligger saa smukt mellem Skovene med sit rene, blaa Vand. Intet Under, at Frederik den Fjerde bestemte, at her skulde hans Landslot ligge, og i 1721 efter den store nordiske Krig byggede han det hvide, men ikke særlig flotte Fredensborg Slot. Den vældige Park gaar ned til Søen, og Slottets firkantede Kuppel ses langt bort over Trætoppene. Vor Kongefamilie (Kong Chr.d.10. og Dronning Alexandrine) bruger gerne Slottet, naar der skal holdes en større Familiefest, for her er saa mange Gæsteværelser.

Længere mod Syd ligger Fure Sø. I kender den fra Chr. Winters Sang "*Flyv Fugl, flyv over Furesøens Vove*". Der staar "*Alt ligger Sol bag de dæmrende Skove*"; her er altsaa Skove omkring. Det var de tre største Søer, men der findes et Utal af mindre. For det første fordi Nordsjælland er et meget bakket Land, og hvor der er Bakker, er der ogsaa Lav-

ninger, og dér samles Regnvandet. For det andet, fordi København ligger saa nær. Ja, det maa forklares lidt nærmere: I gamle Dage har der været mange flere Søer i vort Land end nu til Dags, for Søerne er efterhaanden groet til og er blevet til Moser og Enge, opfyldt af Plantedele, der efterhaanden omdannes til Tørv. Men før i Tiden brugte alle, Landboere og Byboere, Tørv som Brændsel, og Nordsjællænderne har foruden sig selv ogsaa haft den store By København at forsyne med Tørv. Derfor er næsten alle Enge igen blevet til Vandhuller eller Søer, ganske simpelt fordi Tørven er gravet op. De pynter i Landskabet, disse Smaasøer, der er mange morsomme Smaadyr i dem, og de er

tit meget fiskerige

Paa Erik Ejegods Tid skriver en tysk Munk i sin Dagbog: *"Nordsjælland er et øde Land, fuldt af store Skove"*. Endnu er der meget Skov tilbage, og nogle af Danmarks største og mest bekendte Skove findes her. Vest for Esrum Sø ligger den store Grib Skov, sydligere Store Dyrehave, og en halv Snes Kilometer Nord for København Dyrehaven. Det er den, Københavnerne tænker paa, naar de "tager i Skoven". Den er indhegnet, og her lever nogle Hundrede Kronhjorte og Daadyr. Man kan komme dem ganske nær, men røre dem? Nej, saa er de væk med det samme.

Til Nordsjællands Skovegne var i gamle Dage knyttet en Næ-

Lærer Jakobsen på tur med elever i den nordsjællandske natur

ringsvej: Kulsvieriet. Nordsjællændere kaldes endnu tit Kulsviere, men dengang VAR de Kulsviere. De købte eller stjal Træet i Kongens Skove, stillede Træstykkerne sammen i Stakke, Miler, der blev delvis dækket med Jord og antændt. Nu maatte Milen ikke brænde i lys Lue, saa brændte Træet jo op, og Ilden maatte heller ikke gaa ud. Derfor maatte Kulsvieren vaage ved de rygende Kulmiler Dag og Nat. Naar Træet var forkullet, blev Ilden slukket, Milen blev splittet og Trækullene øst i Sække. Saa gik Turen til København, hvor Trækullene blev solgt paa det Torv, der stadig hedder Kultorvet. Hjemturen gik stærkt, Kulsvierne elskede at køre om Kap med de tomme Vogne, især naar de havde faaet lidt i Hovedet. I 1847 aabnedes Jernbanen fra København til Roskilde. Da man fortalte en Kulsvier, at man kunde køre de fire Mil paa en Time, sagde han: *"Det er ikke mere end jeg kan gøre med de gule"*. Det blev til et Væddemaal, og det fortælles, at han vandt det. Ikke saa sjældent havde Kulsvieren en Buk liggende under Kulsækkene, naar han kørte til København. I Skovene var der Vildt nok til at friste en fattig Kulsvier; men det var en farlig Sport at skyde Kongens Dyr, for var der noget, der straffedes strengt, saa var det Krybskytteri. I mange Aar var

det forbudt Bønderne at have en Hund, som den ene Forpote ikke var hugget af, saa den ikke kunde jage Dyrene.

Det nordsjællandske Landskab med de blaa Søer og de store Skove har altid haft en stor Tiltrækningskraft paa de danske Konger. Søerne var gode til at bygge Borge i, og i Skovene var der en herlig Jagt. Derfor er Nordsjælland ogsaa blevet Kongernes Land. De ældste Borge er Dronningholm ved Arre Sø, Søborg i Søborg Sø, der nu er tørlagt, og Gurre i Gurre Sø. De ligger alle tre som Ruiner, men de er ogsaa gamle, helt fra Valdemarstiden. Søborg husker I, det var her, Jens Grand sad fanget og blev befriet af Morten Madsvend. Den bedst bevarede af de tre gamle Borge er Gurre. Her ser man endnu hele Grundplanen. Den har bestaaet af et firkantet Taarn med meget svære Kampestensmure. Det er ikke større end jeres Skolestue. Omkring Taarnet er der en svær Teglstensmur med fire smaa Hjørnetaarne. Man forbavses, naar man ser Gurre, at Kong Valdemar nøjedes med saa lille en Bolig, og man forstaar, at den gang tænkte man ikke saa meget paa sin Bekvemmelighed som paa sin Sikkerhed.

Ved Helsingør byggede Erik af Pommeren omkring 1400 Bor-

gen Krogen for at bevogte Øresund og tvinge de forbisejlede Skibe til at betale Told. Krogens Mure danner endnu Underlaget for Frederik den Andens herlige Slot Kronborg, der er bygget omtrent 200 Aar senere. Kronborg var en meget stærk Fæstning med Mure, der er næsten 5 Meter tykke. Omkring Slottet er der Volde, og inden i Voldene de berømte Kasematter, det er skudsikre Rum med Plads til 3000 Mand. Det er henede, Holger Danske sidder, ved I nok; jeg har tidligere fortalt jer Sagnet om Holger Danske, der kommer Danmark til Hjælp i Nødens Stund. Det er jo kun et Sagn, og nogen rigtig Holger Danske sidder der ikke under Kronborg, kun en hvid Gibbsfigur. Men Sagnet skal sige os, at der findes Kræfter i det danske Folk, og de vaagner af sig selv, naar der er rigtig Brug for dem. Kronborg er nu Søfatsmuseum, som jeg tidligere har fortalt, og det samme gælder det største og flotteste af de nordsjællandske Slotte: Frederiksborg Slot ved Hillerød, der nu er et historisk Museum. I vor Tid er Slotskirken Hillerød Sognekirke.

Ved Esrum Sø ligger Fredensborg Slot, bygget af Frederik den Fjerde i 1721 – det har I allerede hørt om. Og om det langt større og fornemmere Hirschholm.

Det blev bygget omkring 1740, paa en Tid, da de Kongelige ansaas for en Slags højere Væsener, og de omgav sig med en overdaadig Pragt. Til daglig var de store Gitterporte lukket for at holde de jævne Folk paa tilbørlig Afstand; men naar Gitterporten aabnes for at lade den kongelige Karosse med de seks Heste for køre igennem, staar de ærbødigt med Hatten i Haanden. Stedets gamle Navn, Hørsholm, blev for tysket, for man syntes, Hirschholm lød langt finere. Hele Herligheden bestod kun i 70 Aar, som jeg tidligere har fortalt.

Et Kongeslot til vil jeg nævne. Længere mod Syd, nær ved Lyngby, ligger Sorgenfri Slot. Det er ikke særlig storslaaet, her bor vort Kongepar en stor Del af Aaret. Her er ingen Gitterporte, og naar Kongen rider sin Morgentur, staar Omegnens Børn for at se ham og hilse paa ham Skal vi lige se, om vi kan huske de mange Slotte: Der var først de tre gamle Ruiner: Dronningholm ved Arre Sø, Søborg lige Syd for Gilleleje, og Gurre mellem Søborg og Helsingør. Saa var der Kronborg ved Helsingør, Frederiksborg ved Hillerød, Fredensborg ved Esrom Sø, det forsvundne Hirschholm ved Hørsholm og ved Lyngby Sorgenfri, hvor Kongen bor.

Til sidst vil vi nu i Tankerne

foretage en Cykeltur rundt i Nordsjælland, vi peger paa Atlasset, hvor vi kommer frem. Vi starter en Sommermorgen i København og kører Nord paa ad Strandvejen. Vi nynner Oehlen-schlägers Sang om en lignende Køretur i 1801 *"Fra kvalmfulde Mure til Marken saa huld"*, den siger *"Saa langsomt i Sandet vi glide af Sted, imens ruller Vandet ved Hestenes Fjed"*. Det var dengang! Nu snurrer Hjulene ad en bred asfalteret Vej, men endnu passer da Versets sidste Linje *"Hist ser vi i Taage Tycho Brahes knejsende Ø"* – det er Hven, ved I, der ligger midt ude i Øresund. Det er ellers ikke meget, man ser til Stranden til Trods for, at det er Strandvejen, vi kører paa. Udsigten tages af de endeløse Rækker af Villaer, der ligger paa begge Sider. Kun enkelte Steder er Stranden tilgængelig, og her er der fuldt af Mennesker, der bader i Vandet og i Sollyset. Paa varme Dage kan den ene næsten ikke komme til for den anden, derfor kalder man disse Badestrande med det betegnende Navn Fluepapir. Hele Strækningen fra København til Helsingør er en tæt Række af Villabyer: Hellerup, Charlottenlund, Skodsborg, Rungsted hedder nogle af de største. Paa Villaernes Størrelse og Flothed kan man nok se, at det ikke er fattige Folk, der bor her. Ved Helsingør bøjer Strand-

vejen mod Vest og fortsætter langs Nordkysten til Hornbæk og Gilleleje. Her er Naturen mere barsk. Ud til Kattegats Kyst er der flere Steder hvide Klitter med Marehalm paa. Hornbæk Plantage er en Klitplantage – man mindes om Vestjylland – og her i Kattegats friske Vand maa vi have os et Bad sammen med alle de badende Mennesker. Vi fortsætter mod Tisvilde Nord for Arre Sø. Her var det, den store Sandflugt brød løs i det syttende Aarhundrede, ødelagde store Strækninger med frugtbar Jord og afspærrede Arre Sø.

Vi har nu cyklet ca. 90 km, og mere kan vi ikke døje paa én dag. Vi maa overnatte og tage tilbage i Morgen. Nu kunde vi saa køre hjem over Frederiksværk, Frederikssund og Roskilde, saa holdt vi os da til Kysterne, men jeg tror, vi faar større Udbytte af en Tur ned gennem Midten af Nordsjælland. Altsaa, vi fortsætter vor Tur mod Sydøst, kører igennem de lyngklædte Tibirke Bakker, Nord om Esrum Sø, hvor vi ser Resterne af det gamle Esrum Kloster, og videre af Helsingørvejen til Gurre Slotsruin. Den ser vi rigtig paa. Hvor er den lille af en Kongeborg at være! Lad os synge Sangen om Kong Valdemar og hans Riddere, der vender hjem fra Jagten til Gurre i den tidlige Morgenstund:

”Snart er Natten svunden, Dagen bryder frem, fra vor Jagt i Lunden alt vi drager hjem, Borgens Haners Galen lyder over Vang, snart vil Gurrevalen kvindre Morgensang” - Men vi skal videre. Snart snurrer vore Hjul Syd paa til Fredensborg, gennem Skoven Syd om Esrum Sø til Hillerød, og nu følger vi Kongevejen, der i lige Linje fører mod København gennem de store Villabyer Birkerød, Holte, Lyngby og Gentofte.

Hvordan er saa det Indtryk, vi har faaet af Nordsjælland paa vor Tur? Et smukt Landskab er det, og meget afvekslende med Bakker og Dale, Skove og Marker, Søer, Lyngheder og Klitter, Landsbyer, Villabyer og Købstæder – kort sagt næsten alle danske Landskabsformer samlet paa et ret lille Omraade. Og saa er det præget af, at den store By København ligger saa nær. Kongerne har bygget deres Slotte her, Københavnerne bygger deres Villaer her, foretager deres Udflugter hertil og bader ved Nordsjællands Kyster. Landbefolkningen er paa den anden Side ogsaa i deres Erhverv knyttet til ”Byen”, som man altid siger. Jeg har fortalt om, hvordan Bønderne solgte Tørv og Trækul der, men ogsaa deres Korn, Halm, Grønsager, Frugt og Kartofler har de leveret og gør det endnu

den Dag i Dag; København og Nordsjælland, de to hører sammen. Vil man rigtig have et Indtryk af det, saa skal man en Sommersøndag Formiddag se den endeløse Række af Biler og Cykler, der fra København kører mod Nord ud ad Landevejen for at bringe Storbyens Befolkning ud i Nordsjællands smukke Natur. Og saa skal man en Hverdags Morgen se den lige saa endeløse Række af Hestevogne og Varebiler, der bringer Nordsjællands Kartofler, Frugt, Grønsager, Fjerkræ o.s.v. ind til Københavns Grøntorv, for at Storbyens mange Munde kan blive mætte. Her er det saa let at se, hvordan Byens Befolkning lever af Landet, og hvordan Landboerne lever af Byen. Den ene Part kan slet ikke undvære den anden.

Det er morsomt at læse, hvad man tidligere lagde vægt på, at eleverne skulle lære, og man må erkende, at der ogsaa for en nutidig læser er rigtig mange oplysninger at hente i et sådant foredrag.

Kilde: Den Store Danske

Besøg af biskoppen 3.

Af Jens Erik Christiansen

Denne artikel omhandler biskop Jakob Peter Mynsters indberetninger om hans besøg i Karlebo Sogn.

Indbyrdes undervisning.

I indberetningerne optræder en undervisningsmetode, der blev kaldt indbyrdes undervisning. Som det sikkert kan fornemmes, har den noget at gøre med, at eleverne skulle undervise hinanden.

Metoden, der var udviklet i England, krævede, at klassens elever blev inddelt i mindre grupper, der hver med sin 'hjælper i spidsen' tog plads foran tabeller, der var ophængt på skolestuens vægge og her indøvedes stavning, læsning, regning og geografi, ja endog historie og religion. 'Hjælperen' var en elev, der var nogle tabeller længere fremme i undervisningen.

Man så metodens fortrin i, at én lærer samtidig kunne beskæftige en stor mængde børn (indtil 1000 blev det påstået) af alle aldre og på forskellige udviklingstrin, hvad der var så meget lettere, da metoden var indrettet, så lærerens gerning var indskrænket til at holde det hele i gang efter myndighedernes anvisninger. Det bestod væsentligst i en række tabeller (i Danmark drejede det sig om 80 læse-, 100 skrive-, 120 regne- og 15 geografitabeller), der skulle gennemgås af alle børnene. Det var ikke alene bestemt, i hvilken orden det skulle ske, men også hvordan der skulle arbejdes.

Læreren gav i en fløjte tegn til, når eleverne skulle træde ud fra deres pladser og hen til tabellerne, hvornår de skulle begynde

S. 11.	Tab. 4.		
la	le	li	lo
lu	ly	læ	lø
ma	me	mi	mo
mu	my	mæ	mø
na	ne	ni	no
nu	ny	næ	nø
pa	pe	pi	po
pu	py	pæ	pø
ra	re	ri	ro
ru	ry	ræ	rø

Læsetabel nr. 4

at øve tabellen, hvornår de skulle skifte tabel osv. Foruden at tilse, at signalerne blev nøje fulgt, skulle læreren – ved en indviklet og besværlig bogføring – føre kontrol med hver elevs fremskridt.

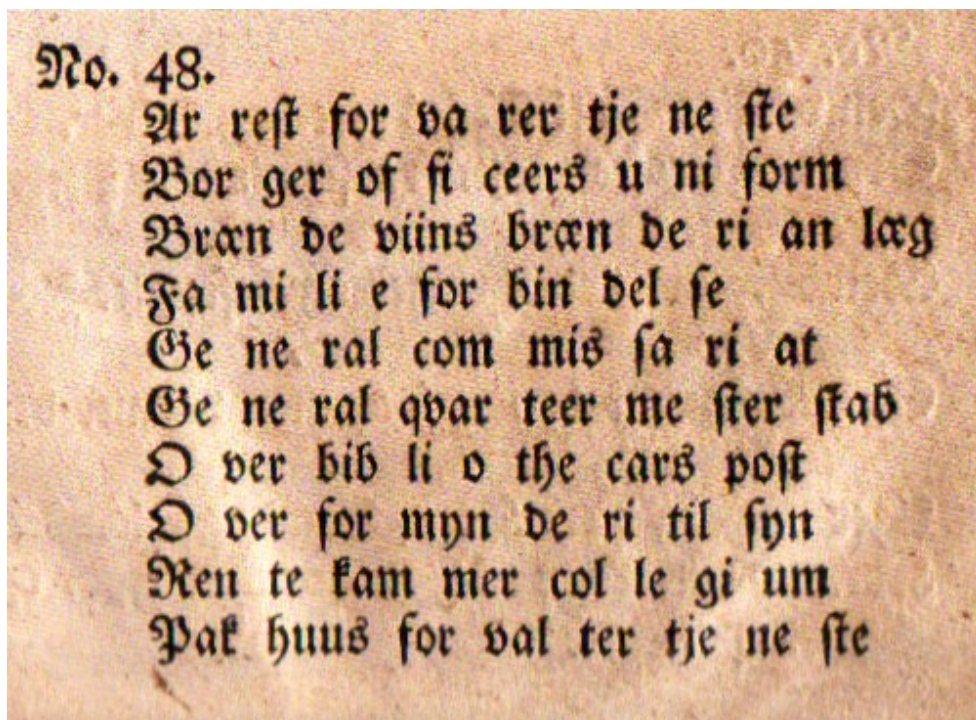
I begyndelsen blev metoden højt værdsat af de bevilgende myndigheder, da den betød besparelser på udgifterne til lærere. Den bredte sig fra England ud over en stor del af Europa og Nordamerika. Især blev den hilst med begejstring i de lande, hvor almueundervisning enten helt savnedes eller stod på et lavt standpunkt. Sådanne steder kunne den måske også få nogen betydning; men i lande, som for eksempel i Danmark, hvor folkeskoleundervisningen havde nået til et vist stade, kunne metoden kun virke mekanisk og vænne eleverne fra al selvstændig tankevirksomhed.

Metodens blomstringstid i Danmark faldt fra 1818 til hen i 1830'erne, hvor metoden blev så kraftigt kritiseret, at den efterhånden blev forladt, men som det vil fremgå, blev den stadig anvendt i Karlebo Sogn i 1853.

Biskop Jakob Peter Mynster (1775 – 1854):

Efter at have været kongelig konfessionarius og hof- og slotspræst fra 1828 til 1834 blev han udnævnt til biskop over Sjællands Stift.

Tiden var præget af oprud på såvel det kirkelige område som på statsstyrelsens. Mynster havde stærkt konservative holdninger og mente, at folk gjorde bedst i at passe deres egne ting og lade dem, der havde forstand på det, styre kirkens og statens sager. Som medlem af Den grundlovgivende Rigsforsamling stemte han

Læsetabel nr. 48.
Tabellen indeholder ord med otte stavelser.
Eksempler:
Arrestforvarertjeneste.
Brændedeviinsbrænderianlæg.
Overbibliothecarspost.

således mod Grundloven, og han gik ind for, at statskirken skulle bevares.

Første besøg i Karlebo Sogn

Mynster besøgte første gang sognet, der nu havde 3 skoler, i **1836** og herom skrev han i sin indberetning:

*Folkemængde 2250. Den 2den Junii visiterede jeg i **Karlebo Kirke**. Kirken tilhører Kongen; den er ret smuk og vel vedligeholdet. Ungdommen var just ikke talrig, endeel Mandfolk, kun faa Fruentimmer tilstede. Sognepræsten Wewer prædikede (...) Ret godt, Foredraget godt.*

Den, ogsaa af Udseende vakre, Ungdom svarede overmaade vel, med Færdighed, særdeles god Eftertanke, og Liv. (Dette skal, da Skolevæsenet er maadeligt, fornemmelig være at tilskrive Præsten.) (...) Præstegaarden er ny og god; Haven ret smuk. (...)

Avderød Skole:

Patron [tilsynsførende jec] Clausen, Medinteressent i Donse Krudtværk. 105 Børn. Bygningen meget god. Læreren Hans Ludvig Hansen, 37 Aar, Seminarist fra Brøndbyvester, er ikke uduelig, men uden Tvivl noget forsømmelig. Skoleprotokollerne for et Tidsrum ikke førte, og Alt temmelig unøjagtigt. Fremgangen temmelig god. Indbyrdes Undervisning: temmelig godt. Gymnastik: temmelig godt.

Vejenbrød Skole:

*Om Eftermiddagen besøgte jeg: **Veinbrød** (vel egentlig: **Veienbrød**) **Skole**. Patron Gaardbruger Peder Hansen. 89 Børn. Skolehuset meget maadeligt, det er under Omhandling at bygge en ny Skole. Læreren Anders Pedersen Svane, 36 Aar, Seminarist fra Brahetrolleborg, er en simpel Mand, som kun skriver maadeligt, og er nedtrykt af Sygdom og Sorg, men han er tro, og Fremgangen ret god. Indbyrdes Undervisning temmelig god. Gymnastik, næsten Intet, paa en maadelig Gymnastikplads.*

Karlebo Overdrevs Skole:

*Den 3die Junii besøgt **Karlebo Overdrevs Skole**. Patron Grdmand Hans Larsen. 90 Børn. Skolehuset godt. Læreren Christen Olsen, 36 Aar, har tilforn været Lærer ved Borgerskolen i Helsingør; han er Seminarist fra Joenstrup, men ikke af de Dueiligste, forkusket [forkuet jec], og skal dog være selvraadig. Fremgangen i øverste Classe er ret god, i nederste kun nogenledes. Indbyrdes Undervisning temmelig god, Gymnastik temmelig god – Skoleforsømmelserne ere her meget store, og stige til, at endeel Børn aldrig have søgt Skolen. Skolekommissionen blev tilholdt at bruge de anordningsmæssige Midler.*

I alle Skolerne findes mange, og som det synes, uændsede Skoleforsømmelser Sted.

Forsømmelser

Selv om skolernes antal er tredoblet og børnene derved fik kortere vej til skolen, er forsømmelserne meget store, og tilsyneladende gør skolekommissionen ikke noget ved det. Dette skal sikkert ses ud fra, at sognet var relativt fattigt og børnenes arbejdskraft nødvendig og af den grund blev holdt hjemme. Også ved visitationen i 1844 klagede Mynster over mange forsømmelser.

Karaktergivning

Fra 1805 til 1963 benyttede man i Danmark en karakterskala med 6 hovedtrin. Den fik navn efter fysikeren H.C. Ørsted, der i 1831 havde tildelt hvert trin en talværdi, således, at et karaktergennemsnit kunne udregnes. Systemet med talværdierne blev indført i folkeskolen i 1845. I 1871 blev nogle trin i skalaen udvidet med et plus (+) og/eller et minus (-). Skalaen så sådan ud med talværdien i parentes:

Ug (8) = Udmærket godt

Mg (7) = Meget godt

G (5) = Godt

Tg (1) = Temmelig godt

Mdl (-7) = Mådeligt

Slet (-23)

Ved visitationen i 1844 gjorde Mynster brug af karakterskalaen, men det er for mig uklart om bedømmelsen gælder lærerens undervisning eller hele elevgruppens præstation.

Andet besøg 1844.

Den 28de Mai visiterede jeg 2den Gang i Karlebo Kirke. Kirken er simpel, men vel vedligeholdt; et Orgel bliver nu anskaffet. Sognepræsten Wever prædikede (...) Temmelig tørt og tomt, men dog ganske ordentligt; Foredraget ret godt. Manden er 81 Aar gl. og kan behøve en Medhjælper, om hvilken han nu også vil søge. En stor Forsamling; Ungdommen talrig og svarede meget godt.

Præstegaarden er vel tildeels ny, men slet opført, saa den allerede ældes; men ret kionne Værelser.

Avderød Skole

Skolen har nu 150 Børn, heraf 93 i nederste Classe, om Vinteren endnu flere. Da dette er for Meget for Læreren og Localet, arbejder man paa at faae Noget af Districtet henlagt til Overdrevsskolen.

Læreren Hans Ludvig Hansen, 45 Aar, katechiserer slet og er megen forlegen derved, men maa dog nu være tro i sit Embede, da Fremgangen uagtet de ugunstige Omstændigheder er upaaklagelig. Læsning: mg. Skrivning: g. Religion: mg. Regning: tg. Indbyrdes Undervisning: g.

I alle Skolerne er megen Forsømmelse, hvorom Menigheden ogsaa i min Slutningstale blev paamindet.

Vejenbrød Skole

Patron for alle 3 Skoler

Biskop Jakob Peter Mynster

Gaardeier Røyen. Skolehuset meget slet; et nyt skal opføres i denne Sommer, men man er endnu ikke ret enig om Pladsen. 73 Børn. Læreren Svend Hansen, 28 Aar, Seminarist fra Joenstrup, har ikke meget Liv, men er dog ret duelig og ordentlig.

Læsning mg. Skrivning g, Regning g. Indbyrdes Undervisning kan formedelst indskrænket Plads kun lidet bruges; men Fremgangen ret god. Gymnastik tg.

Karlebo Overdrevs Skole

Paa dette Overdrev ere mestendels kun fattige Familier bo-

satte, og Børnene forsømmelige og hiemme forsømte. 93 Børn. Læreren Christen Olsen, 44 Aar, katechiserer godt, og skal ellers være duelig og flittig, men nedtrykt af Armod.

Læsning tg, Skrivning tg., Religion mg, Regning mg. Indbyrdes Undervisning nogenledes. Den nederste Classe er i meget ringe Tilstand.

Skoleforsømmelserne usædvanlig mange og lange. Forstanderskabet blev mundtlig og skriftlig paamindet. Gymnastik tg. Skolehuset godt.

Tredje besøg 1853.

Mynsters indberetning er denne gang meget kortfattet, men han var nu også blevet en ældre mand, 78 år gammel. Det er forståeligt, hvis han har været træt af disse lange og besværlige visitationsrejser.

Som det fremgår nedenfor, var sognepræsten endnu ældre. Men det var for mange den gang utænkeligt, at man lod sig pensionere. Man fortsatte i det kald, man var blevet betroet, til døden indhentede en.

Mynster skriver:

*Den 89 Aar gamle Sognepræst Wever er nu aldeles affældig. Den 24 Julii visiterede jeg 3die Gang i **Karlebo Kirke**. Den store og ret smukke Kirke var under Reparation*

Personlig Capellan Piper

prædikede (...) Ret godt, baade i Indhold og Foredrag; Katechisationen temmelig god. En meget talrig Forsamling, og en opvakt Ungdom, som svarede særdeles godt.

Præstegaarden som forrige Gang.

Avderød Skole

Fra denne Skole er nu et stort Antal Børn henlagt til Overdrevsskolen. Patron (for alle 3 Skoler) Gaardmand Niels Jensen.

Skolehuset er meget godt. 86 Børn. Læreren Hans Ludvig Hansen, 54 Aar, Seminarist fra Brøndbyvester, katechiserer kun simpelt, men er flittig og tro.

Læsning: g, Skrivning: mg, Religion: g, Regning: mg, Indbyrdes Undervisning: bruges kun lidet; nederste Classe: kun tg. Gymnastik: mg.

Vejenbrød Skole

116 Børn. Læreren Svend Hansen, 37 Aar, Seminarist fra Joenstrup, er omtrent som han i Avderød. Læsning g, Skrivning mg, Religion mg, Regning mg. Indbyrdes Undervisning bruges kun lidet, men nederste Classe meget god. Gymnastik mg. Skolehuset nyt og særdeles godt.

Karlebo Overdrevs Skole

123 Børn. Læreren Christen Olsen, 54 Aar, Seminarist fra Joenstrup, katechiserer antageligt, og er flittig; men Forholdene ¹⁹

medføre megen Skoleforsømmelse. Læsning mg, Skrivning tg, Religion mg, Regning mg, Indbyrdes Undervisning tg, Gymnastik nogenledes. Skolehuset meget godt.

Besøg af biskoppen 4.

Vi er i den heldige situation, at både en lærer og en elev har beskrevet, hvordan de oplevede biskop Mynsters besøg i 1853.

Læreren er Chresten Olsen, der virkede ved Overdrevsskolen fra 1832 til 1862. Efter han var gået på pension, skrev han sine erindringer, som han kaldte "Erindringer af mit Liv 1799 – 1868". De var tilegnede børn og børnebørn, men i 1983 blev de med familiens tilladelse udgivet af Strandbergs Forlag.

Chresten Olsen skriver (s. 124):

Dagen efter [dvs. d. 25. juli jec] visiterede vor exelente Biskop Mynster den confirmerede Ungdom i Karlebo Kirke. (...) Tidlig næste Formiddag kom hans Exelence til mig, for at overhøre Børnene i Skolens nederste Klasse; Præsten og to af Forstanderne [dvs. medlemmer af sognerådet jec] vare ogsaa tilstede. Efter Præstens Opfordring havde jeg dækket et godt Frokostbord til Biskoppen; men denne oplæste Prælat, der formodentlig holdt det under sin Værdighed at spise hos en Skolelærer, vilde Intet nyde,

Chresten Olsen

hvorfor det blev et velkomment Bytte [bemærk udtrykket jec] for Præsten og Sogneforstanderne.

(...)

Året efter døde Biskop Mynster, der med sin Villie aldrig gjorde nogen Skolelærer godt ...

Chresten Olsen betegner biskoppen som både *excellent*, der efter ordbøgerne kan betyde fremragende, fortræffelig, pragtfuld, ypperlig - og som *opblæst*, der kan forklares som hoven, indbildsk, arrogant.

Begge dele mener han næppe ærligt, så mon ikke det første ud fra helheden skal udlægges som sarkasme.

At biskoppen afslog måltidet kunne have sin årsag i, at han gerne ville videre på sin færd, da han måske, som tidligere nævnt, var træt.

Besøg af biskoppen 5.

Pastor Juul Petersen, der var sognepræst i det daværende Usse-rød Sogn, nedskrev, hvad ældre folk i sognet fortalte ham om gamle dage. Beretningerne indsendte han til Dansk Folkemindesamling.

Følgende er i 1933 fortalt af Anders Petersen, der var født i 1844 i Karlebo Sogn.

Når Anders Petersen siger, at han var 7 år, da han skulle læse for biskoppen, husker han lidt forkert. Det må dreje sig om biskop Mynsters visitation i 1853, og på det tidspunkt var Anders Petersen 9 år.

Han fortæller:

"Lige da jeg var kommet i Skole i Auderød, jeg var lige fyldt 7 Aar den gang, kom Biskoppen og skulde høre paa os, om vi kunde læse. Jeg skulde saa læse et Par Linjer i en Bog, som Biskoppen rakte mig. Biskoppen spurgte mig saa, om jeg kunde læse det. Og jeg kunde ogsaa godt læse det, men jeg kunde ikke tro, det var hans Mening, jeg skulde sige det. Jeg saa ned i Bogen, hen paa Biskoppen og saa ned i Bogen igen, for der stod:

"Det er slemt at høre en Leppe hoste, men det er endnu værre at høre en Lus gå."

Biskoppen saa hen paa mig, og saa sagde han: "Læs du bare – du kan jo godt." Og saa maatte jeg jo gøre det. Men Biskoppen han lo ad det – og saa sagde han: "Ja, jeg vidste jo nok, du kunde."

Man forstår drengens tøven med at læse. Han har sikkert kendt til både lopper og lus. Og her kom nu en meget fornem og klog biskop og ville have ham til at læse om hostende lopper og gøende lus! Hvilken tåbesnak, har han vel tænkt.

Der er nok ingen, der har ulejligen sig med at forklare drengen den overførte betydning af udtrykket. Men episoden har gjort så stort indtryk på ham, at han stadig huskede den 80 år efter.

Jeg vil give mdl. for biskoppens pædagogiske præstation.

Kilder til alle artikler om biskoppernes besøg:

Appel, Charlotte og Morten Fink-Jensen: Dansk Skolehistorie, bind 1. Da læreren holdt skole. Tiden før 1780. Aarhus 2013.

Larsen, Christian, Erik Nørr og Pernille Sonne: Dansk Skolehistorie, bind 2. Da skolen tog form 1780-1850. Aarhus

2013.

Peder Palladius. En Visitatsbog, ved Martin Schwarz Larsen, Frederiksberg 2003.

Biskop Peder Herslebs visitatsindberetninger 1739-1745, ved Christian Larsen, København 2003.

Biskop Balles Visitatsindberetninger 1783-1793, ved Christian Larsen, København 2002,

Biskop Balles Visitatsbog 1799-1807, ved Christian Larsen, København 1999.

J.P. Mynsters Visitatsdagbøger 1835-1853, ved Bjørn Kornerup, København 1937.

Olsen, Christen: Erindringer af mit Liv 1799-1868. Strandbergs Forlag 1983.

Salmonsens Konversationsleksikon, 2. udgave. 1915-1930. På nettet.

Den Store Danske Encyklopædi. Netudgave.

Dansk Biografisk Leksikon. Netudgave.

Wikipedia – Den frie Encyklopædi.

”Læse for biskoppen”. Dansk Folkemindesamling. Folkeliv 3-93, 1906/46.

Indbyrdes undervisning i en københavnsk skole.

Kommende arrangementer

Torsdag 25. april kl. 19.30-21.30

Guldfeberen raser

Man kan næsten daglig i medierne høre historier om spændende skattefund fra oldtiden og middelalderen over hele Danmark. Guldfeberen har ramt Danmark. En masse ivrige mennesker vandrer rundt med metaldektorer i håb om at finde danefæ.

Afdelingsleder og arkæolog, Esben Aarsleff, Museum Nordsjælland, vil fortælle om en række forskelligartede fund. Fra de fineste guldsmykker til ødelagte blykugler, som er kommet op af jorden de seneste år. Han vil komme ind på baggrunden for fundene. Var de uheldige tab, gemte skatte eller blot tegn på aktiviteter i fortiden?

Sted: Egedal Kirkes foredragssal, Egedalsvej 3, 2980 Kokkedal.

Entré: 25,00, incl. kaffe eller the. Alle er velkomne.

Torsdag 9. maj kl. 19.00-21.00

Rundvisning i beredskabsbunkeren i Kokkedal Industripark

Rundvisningen ved Peter Aarby. Der er tale om en gentagelse af rundvisningen i 2018.

Rundvisningen er kun for medlemmer! - Da der er begrænset plads i bunkeren, skal der ske tilmelding. Deltagelsen er gratis.

Tilmelding kan ske til sekretæren, Bjørn Sandberg, men først fra mandag den 6. maj kl. 12.00,

tlf. 61 30 29 80 eller mail: bjorn.sandberg@gmail.com.

Mødested: Mølledammens P-plads i Kokkedal. Rundvisningen er gratis.

Torsdag. 23. maj kl. 19.00-21.00

Byvandring omkring Den Militære Klædefabrik i Usserød

Historiker, cand.mag. Niels Storgaard Simonsen, Karlebo Lokalhistoriske Forening, vil være guide og fortælle om klædefabrikken, der blev grundlagt for mere end 200 år siden. Den var en vigtig arbejdsplads for

mange indbyggere både i Hørsholm og Karlebo. Fabrikken blev en overgang drevet sammen med Brønsholmdals Klædefabrik i Kokkedal.

Mødested: P-pladsen ved klædefabrikken. Deltagelsen er gratis. Alle er velkomne.

Søndag 16. juni kl. 10.00-13.00

Historisk cykeltur gennem landsbyens historie

I samarbejde mellem den lokale afdeling af Dansk Cyklist Forbund og Karlebo Lokalhistoriske Forening gennemføres den årlige historiske cykeltur. Turen udgår fra og slutter på Fredensborg Museum i Avderød. Ruten går fra Avderød til Karlebo, derfra videre over Gunderød og tilbage til Avderød. Turens længde er på 7-8 km.

Historiker, cand.mag. Niels Storgaard Simonsen, Karlebo Lokalhistoriske Forening, vil undervejs fortælle om landsbyerne og deres historie helt tilbage fra 1761. Det år, hvor dronningen på Hirschholm Slot gav bønderne i Birkerød, Bloustrød og Karlebo Sogne skøder på deres fæstegårde, så de dermed blev selvejere.

Han vil bl.a. fortælle om, hvilken betydning dette, sammen med de øvrige landbrugsreformer, fik for den enkelte bonde og for samfundet. - Vi slutter cykelturen på Fredensborg Museum, hvor den medbragte mad kan indtages i den dejlige museumshave. Alle er velkomne og deltagelsen er gratis.

Mødested: Fredensborg Museum, Avderødvej 19, Avderød. Deltagelsen er gratis. Alle er velkomne.

Den militære Klædefabrik i Usserød ca. 1890, set fra Kongevejen.

Foto: Museum Nordsjælland, Hørsholm Arkiv.

Møllerne i Fredensborg kommune

Enhver kan frit bruge indholdet i denne udgivelse til ikke kommercielle formål.
Brugen er helt og fuldt på eget ansvar.

Udgivet af Fredensborg Møllelaug og Karlebo Lokalhistoriske Forening.
Fredensborg 2019

1. oplag uden Appendiks trykt i 110 eksemplarer

Sammen med Møllelauget i Fredensborg Kommune har Karlebo Lokalhistoriske forening udarbejdet et hæfte, der med billeder og tekst beskriver de 26 møller, som vi med sikkerhed ved, har stået i vores kommune. Hæftet udleveres gratis til medlemmerne på Fredensborg Museum i Auderød, så længe oplag haves.

Foreningens bestyrelse.

Formand:

Niels Storgaard Simonsen tlf: 2341 5440 niels.storgaard@email.dk

Næstformand:

Anna-Sophie Simony Dalgaard tlf: 9884 2084 asdalgaard@mail.tele.dk

Kasserer:

Brita Gersner tlf: 4914 4289 b.gersner@gmail.com

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

Merete Gøtzche tlf: 4828 0555 m.go@mail.dk

Birgitte Larsen

(udpeget af Fredensb. Kom.) tlf: 2331 5396 birgitte2990@gmail.com

Flemming Jappsen tlf: 5124 5338 fl.jappsen@gmail.com

Peter Aarby tlf: 4914 5281 paarby@post.tdcadsl.dk

Suppleant 1:

Henrik Teileskov tlf: 4914 3752 teileskov@post.tele.dk

Suppleant 2 og webmaster:

Bjørn Sandberg tlf: 4914 4028 bjoern.sandberg@gmail.com